

Voorwoord

Dat kunst en macht nog steeds onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn bleek afgelopen zomer, toen er een lang verloren verzameling nazi kunst werd terug gevonden in een Duitse hangar – waaronder drie bronzen paarden van de hand van Josef Thorak. Kenners waren er altijd vanuit gegaan dat de paarden, die ooit aan de voet van de Rijkskanselarij hadden gestaan, vernietigd waren bij de val van Berlijn. Josef Thorak (1889-1952) was een beeldhouwer uit Oostenrijk en één van de favoriete kunstenaars van Adolf Hitler. Thorak kwam ongeschonden door de ‘denazificatie’ die plaats vond na de val van nazi-Duitsland; in 1950 werd zijn werk zelfs nog tentoongesteld in Salzburg. Volgens kunstonderzoeker Arthur Brandt, één van de mensen die de verloren gewaande beelden dit jaar herontdekte, horen de bronzen paarden in een museum thuis. Brandt is van mening dat de paarden een belangrijk deel van onze Westerse moderne geschiedenis representeren. Zoals men tegenwoordig graag naar beelden uit het tijdperk van de *wicked caesars* Nero en Caligula kijkt, zo is het volgens Brandt ook belangrijk dat men aandacht besteedt aan het kunstbeeld van de nazi's.¹ Toch ligt de confrontatie met een verloren gewaand kunststuk dat persoonlijk eigendom was van Adolf Hitler zeer gevoelig.

Kunst en macht zijn fenomenen zo oud als de mens. De recente ontdekking van de ‘nazischatten’ van Hitler laat zien dat ze niet als los van elkaar te beschouwen zijn: na de herontdekking van drie bronzen paarden – die in direct verband staan met de machthebbende laag van nazi-Duitsland – werd namelijk al snel duidelijk dat de mogelijke tentoonstelling van de beelden nogal een precaire aangelegenheid was. Kunst is de ultieme poging de werkelijkheid te beheersen en machthebbers hebben hier door de eeuwen heen veelvuldig gebruik van gemaakt. Michel Foucault verwoordt dit als volgt: “[...] I believe that power also exercises itself through the mediation of a certain number of institutions that look as if they have nothing in common with political power and as if they are independent from it, but in fact are not.”² Kunst wordt beïnvloed en gebruikt – en helaas ook vaak misbruikt – door de factor macht: voor het consolideren van hun eigen machtsbasis of voor het forceren van een bepaald politiek of religieus ideaal. De relatie tussen kunst en macht kan dus vanuit twee perspectieven bekeken worden, namelijk door wederzijdse beïnvloeding en actief gebruik door de machthebber.

Dit nummer opent met een artikel van Janneke de Jong, dat ingaat

op de maatregelen die Romeinse keizers namen om zichzelf te profileren en tegelijkertijd hun rivalen zoveel mogelijk te schaden. De Jong heeft geschreven over het belang van de publieke ruimte en het belang van *memoria* in de Romeinse cultuur.

In het tweede artikel schrijft Christine Hassenstab over de middeleeuwse Vikingleider Olav Haraldsson. Haar artikel werpt een kritische blik op het voortduren van een mythe die louter kon resoneren bij een grotendeels homogene bevolking, terwijl Noorwegen sinds de middeleeuwen aan significante politieke en demografische veranderingen onderhevig is geweest. Hassenstab stelt het negeren van de ethische dilemma's die gepaard gaan met een valse interpretatie van de Olav-mythe ter discussie. Hierbij beschouwt zij tevens een aantal negentiende-eeuwse kunstwerken die in nauw verband staan met de Olav-mythe.

In het derde artikel staan de Medici centraal. Uit deze invloedrijke Italiaanse familie kwamen veel machthebbers die handig gebruik maakten van kunst als een vroegmodern propagandamiddel. Henk van Veen behandelt in zijn artikel de diplomatieke strijd tussen Cosimo I de' Medici, hertog van Florence en Alfonso d'Este, hertog van Ferrara. Van Veen betoogt dat in deze strijd kunstwerken werden ingezet als politieke wapens en dat Cosimo verschillende imago's van zichzelf wist te creëren in verschillende steden: een kunstzinnig politiek strategisch bij uitstek.

In het vierde en laatste thema artikel schrijft Eckhart Gillen over de Duitse '*Bilderstreit*': het immer voortdurende debat over de controverserend Oost-Duitse kunst. Na de val van de Muur en tijdens het unificatieproces van Duitsland werd een politieke discussie over een gezamenlijke maatschappij in de toekomst grotendeels vermeden. Gillen betoogt dat in plaats daarvan een 'pseudo-debat' ontstond rond de verschillende kunstwerken in Oost en West. Dit 'pseudo-debat' gold als een soort substituut van het werkelijk politiek debat.

Het supplementsgedeelte opent met een 'Hoog van de Toren' van Jilt Jorritsma, waarin hij de wijze waarop historici continu bezig zijn om orde te scheppen in een chaos van details die uit het verleden zijn overgeleverd in twijfel trekt. Jorritsma hint naar een vorm van geschiedschrijving die buiten de orde van het causale verhaal treedt en recht doet aan de wanorde en willekeurigheid van het verleden.

In de rubriek 'Discordia' vindt u een bewerking van de oratie die Antoon De Baets op 24 maart 2015 hield ter gelegenheid van zijn benoeming tot bijzonder hoogleraar Geschiedenis, Ethiek en Mensenrechten aan

Voorwoord

de Rijksuniversiteit Groningen. De Baets vraagt zich af of de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens ook een visie op de geschiedenis bevat. Hij toont aan dat de Verklaring een directe bron is voor vijf belangrijke rechten van historici.

In 'Historisch Erfgoed' richt Kees van der Ploeg zich op het probleem dat historische objecten tegenwoordig steeds meer het *primat* van geschiedverhalen als constituerende elementen van een gedeelde identiteit overnemen. Door objecten en afbeeldingen die zijn overgeleverd in naam van het christendom als casus te gebruiken bespreekt Van der Ploeg hoe men in een gesecculariseerde cultuur met de christelijke erfenis om kan gaan.

Dit nummer sluit af met een artikel van Marita Mathijsen in de rubriek 'Persoonlijkheden', waarin zij schrijft over de problemen waarop een biografie kan stuiten. Die problemen spitst zij specifiek toe op de biografie die zij schrijft over Jacob van Lennep, een sleutelfiguur in de negentiende-eeuwse cultuur en maatschappij.

De redactie van *Groniek* wenst u veel leesplezier toe.

Noten

1. <http://nos.nl/artikel/2036832-hitler-kunst-teruggevonden-met-nederlandse-hulp.html>. (geraadpleegd 25-09-2015)
2. Ontleendaan het debattussen Noam Chomsky & Michel Foucault - On human nature [Subtitled]. <https://www.youtube.com/watch?v=3wfNl2L0Gf8>. (geraadpleegd 25-09-2015)